

EEN NATUURPARK ZUID-LIMBURG

door L. C. M. HERMENS en
P. J. VAN NIEUWENHOVEN

Inleiding

Mede ter gelegenheid van het Natuurbescheringsjaar 1970 werd door een van ons een artikel geschreven waarin algemene vraagstukken werden behandeld met betrekking tot landschappelijke ontwikkelingen in het zuiden van Limburg. Hierbij werd speciaal aandacht gewijd aan het gebied rond de riviertjes Geul en Gulp (1). Kritische instelling werd in dit verband ook gevraagd voor problemen van milieubehoud en milieubederf, zoals het beleid op het gebied van de wegenbouw en de ontwikkelingen rond de Kastelen Chaloen en Oost in Valkenburg.

Er werd een aantal maatregelen voorgesteld, waaronder het stichten van een natuurpark dan wel nationaal park in de streek rond de Geul en de Gulp. Deze gebieden vormen inderdaad de kern van het „Parkgebied van Nationale Betekenis”, zoals zuidelijk Zuid-Limburg wordt aangeduid in de Tweede Nota over de Ruimtelijke Ordening. In dit nieuwe artikel wordt getracht een bijdrage te leveren aan een verdere uitwerking van de gedachte, van een natuurpark in Zuid-Limburg. Daarbij zal aan een groter gebied aandacht worden besteed, nl. het Mergelland met een oppervlakte van rond 13.000 ha.

Algemeen

Het is volstrekt overbodig om op deze plaats een uitvoerige beschrijving te geven van het landschap in het Mergelland. In een afzonderlijke aflevering van dit tijdschrift, *De Luister van het Mergelland*, werd door verschillende auteurs de betekenis van het Mergelland toegelicht (2). Hierin werden de agrarische, planologische, geologische, archeologische en diverse natuurwetenschappelijke aspecten van dit gebied min of meer uitvoerig belicht. Ook werd een analyse en een karakteristiek van het landschap gegeven. Wel is intussen gebleken dat de ontwikkeling van het wegennet een zeer

ernstige bedreiging voor het parkgebied zal gaan betekenen.

Natuurlijk zijn er wegen nodig: voor het plaatselijk en het doorgaand verkeer, voor de landbouwkundige ontsluiting en voor de recreatie. De manier echter waarop in het golvende landschap van Zuid-Limburg wegen zijn aangelegd, vaak als strakke asfaltbanen, doet het ergste vrezen indien het wegennet verder wordt uitgebreid.

Er is bijv. een autobaan geprojecteerd in het Geuldal, waardoor een belangrijk deel van dit nu nog ongerept dal ter hoogte van Meerßen ernstig zal worden aangetast. Parallel aan deze weg, op slechts enkele km afstand, is een tweede autobaan ontworpen, tussen Maastricht en Aken, die eveneens het Geuldal, nu tussen Gulpen en Wylre, landschappelijk ernstige schade zal toebrengen. Ook bezorgt de zgn. verbetering van de Mergellandroute van de A.N.W.B. door de provincie aan velen ernstige twijfels omtrent een evenwichtige afweging van de in het geding zijnde belangen. Tenslotte zijn er voorstellen voor de aanleg van een nieuwe mergellandroute, vanuit Eijsden naar Gulpen. Alles tezamen voldoende redenen om zich af te vragen of hier wel sprake is van een juiste visie en een gecoördineerd beleid op het gebied van de wegenbouw.

Voor wat betreft de ruimtelijke ordening kunnen voor het gebied van Mergelland de volgende functies worden onderscheiden:

1. Natuur- en bosgebieden met hun randzones. De laatste zijn van wezenlijke betekenis voor het in stand houden van de natuurgebieden zelf. Zij bezitten daarnaast vaak potentieel grote natuurwetenschappelijke waarden, zoals alle natuurlijke gradienten.
2. Agrarische gebieden met bijzondere natuurwetenschappelijke of landschappelijke waarden, bijv. de weilanden langs de Geul en de Gulp, steile kalkhellingen, inganggebieden van grotten.
3. Agrarische gebieden met grote landschappelijke waarden, hellinggebieden en droogdalen.
4. Cultuurhistorische gebieden van bijzondere betekenis: kastelen en hofsteden met hun landelijke omgeving, beschermde dorpsgezichten.
5. Agrarisch gebied met landschappelijke betekenis: de grote plateau's.

6. Overig agrarisch gebied.

7. Woonkernen.

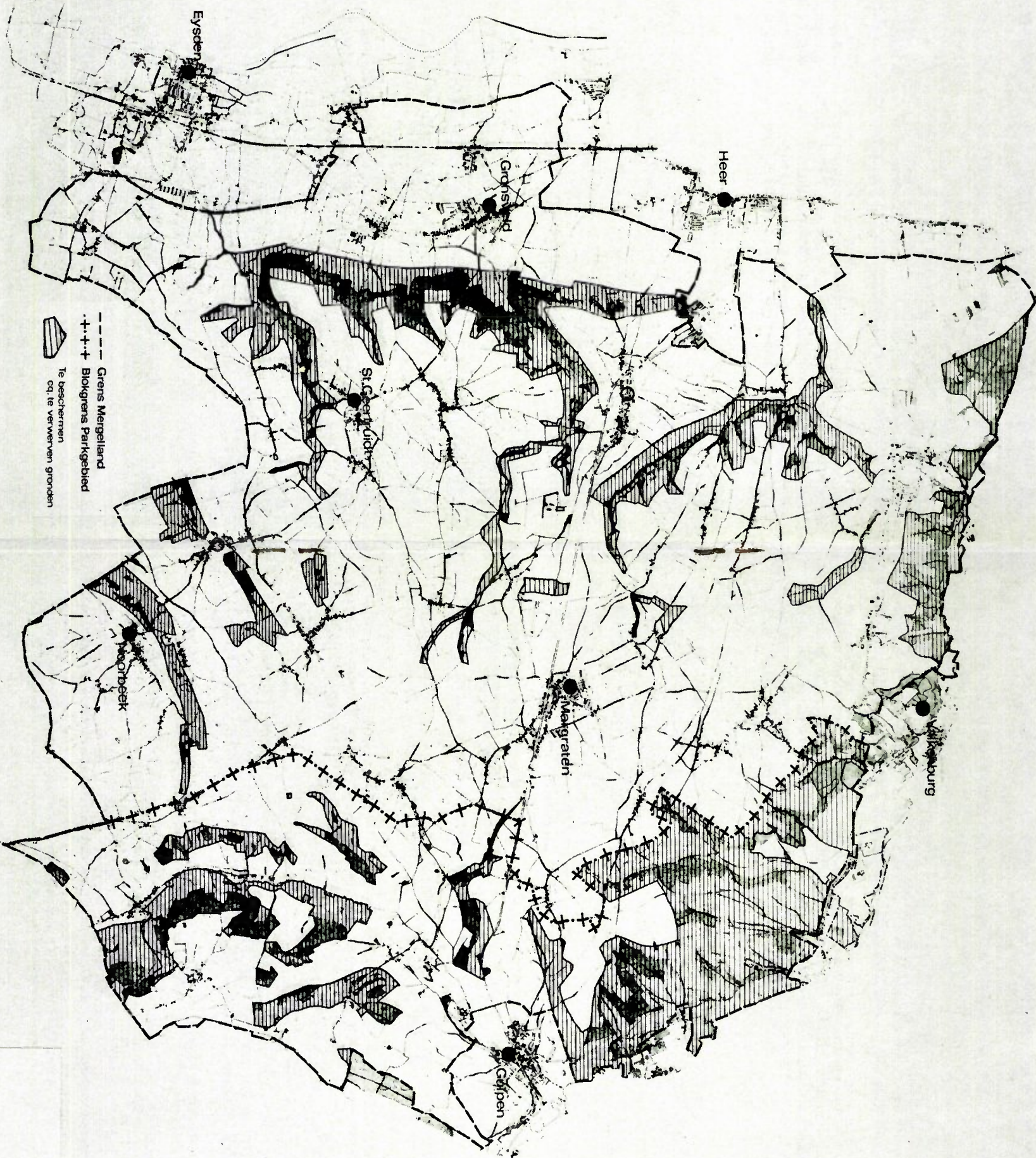
Van de voorkomende bosgebieden zijn 600 ha

eigendom van het Ministerie van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk. Daarnaast ligt in het bedoelde gebied nog een aantal bezittingen

Droogdal bij Fromberg, Gem. Wylré. Fraai landschapsbeeld ontstaan door juiste grondbewerking en grondgebruik. Door het dal loopt een holle weg die tevens een waterafvoerfunctie heeft.

Foto: J. H. Crutsen

van de Stichting Het Limburgs Landschap en de Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten in Nederland, met een oppervlakte van rond 100 ha.

In het gebied van Mergelland wonen ongeveer 150 mensen per km², hetgeen een gunstige omstandigheid is voor de uitbouw van de natuurfuncties en een onmisbare voorwaarde voor de bestemming als natuurpark voor de rustige recreatie, waarvoor deze streek goede mogelijkheden biedt.

Naar analogie van de reeds voor het gebied rond de Geul en de Gulp opgestelde indeling (3) zouden voor het Mergelland de volgende recreatieve functies kunnen worden onderscheiden:

- a. Centra voor verblijfs- en dagrecreatie: Valkenburg, Gulpen, Vaals.
- b. Gebieden met matig intensieve recreatie: de kleinere kernen zoals Wylre, Noorbeek, Slenaken, Mechelen en Epen. Daarnaast ook de gebieden rond de belangrijkste toeristische routes.
- c. Natuur- en rustgebieden met beperkte recreatieve voorzieningen: gebieden met grote landschappelijke en cultuurhistorische betekenis.
- d. Natuur- en stiltegebieden zonder aparte voorzieningen voor de recreatie: o.a. het Gerendal.

Met deze visie op de diverse functies van het gebied kunnen wij trachten een antwoord te geven op de vraag: welke planologische en andere maatregelen er voor de vorming van een natuurpark in Zuid-Limburg gewenst zouden zijn.

Bij de realisering van het parkgebied kan een ruilverkaveling een belangrijk hulpmiddel zijn, op voorwaarde dat voldoende gronden worden verkregen en het landschap zijn huidige karakter zal kunnen blijven behouden. De verschillende vormen van nationale parken worden in een artikel van van der Kloet omschreven. Daarnaast wijst hij een aantal nationale- en landschapsparken in Nederland globaal aan. Zuidelijk Zuid-Limburg wordt daarbij als nationaal landschapspark met een oppervlakte van rond 20.000 ha aangegeven (4). Hoewel het ons inziens zeker verantwoord is naar een dergelijk nationaal landschapspark in Zuid-Limburg te streven, achten wij voorhands de stichting van een natuurpark van beperktere omvang eerder en beter realiseerbaar.

Overigens is het onderzoek nog niet afgerond en zal er in een later stadium meer duidelijkheid kunnen ontstaan. Dit geldt ook voor de terminologie! Hiermede stappen wij over naar de bespreking van een nationaal natuurpark van Zuid-Limburg.

Het Natuurpark

Zoals bekend worden voor het gebied van Mergelland met een oppervlakte van rond 13.000 ha thans de mogelijkheden voor een ruilverkaveling onderzocht. De voorgenomen ruilverkaveling omvat vrijwel geheel zuidelijk Zuid-Limburg ten zuiden van de Geul en ten westen van de gemeente Wittem. Zie kaart. Kortheidshalve moeten wij voorbij gaan aan de beschrijving van de bijzondere bodemkundige, geologische, geomorfologische, cultuurhistorische en archeologische bijzonderheden van dit gebied. Gezien het feit, dat hier veel planten- en diersoorten aan de noordelijke grens van hun verspreidingsgebied voorkomen is deze streek ook ecologisch en biogeografisch van betekenis. Het Krijtdistrict is befaamd en in menig opzicht uniek voor Nederland. Het is het enige gebied waar worden aangetroffen het Orchideeënrijke Eiken-Haagbeukenbos, het Daslookrijke Eiken-Haagbeukenbos, het Orchideeënrijke Kornoeljestruweel en het kalkgrasland. Deze plantengesellschaften herbergen elk hun eigen fauna, waaronder soorten, die elders in het land niet voorkomen. Het Staatsbosbeheer heeft een uitvoerig rapport over de natuurwetenschappelijke waarden van Mergelland opgesteld (5).

Samenvattend mag worden gesteld, dat de mogelijkheden voor de verwezenlijking van een natuurpark in Zuid-Limburg op grond van de bestaande en potentiële rijkdom aan landschappelijke, natuur- en cultuurhistorische waarden bijzonder gunstig zijn. Daar moet nog aan worden toegevoegd dat een natuurpark een belangrijke toeristische stimulans voor deze streek zal betekenen en de inrichting van een dergelijk park tevens van grote betekenis zal zijn voor de bevolking van Zuid-Limburg zelf: met 850 inwoners per km² is Zuid-Limburg immers even dicht bevolkt als de randstad Holland.

Schweiberg - Wittem 1970. In het voorjaar van 1970 en 1971 werden vele hoogstamboomgaarden in Zuid-Limburg opgeruimd nl. bijna de helft. Is deze eertijds verscholen lintbebouwing een sieraad in het landschap?

Foto: L. C. M. Hermens

Voor het realiseren van een dergelijk park zouden o.a. de volgende maatregelen moeten worden getroffen:

a. Een zekere beperking van de woon- en verkeersfuncties, welke op die van het park moeten worden afgestemd. In dit verband is een eindfaseplan voor de bebouwing en de verkeersstructuur in deze streek zeer gewenst. Deze functies moeten in de bestemmingsplannen worden geregeld. Het is duidelijk dat daardoor de gemeenten een be-

langrijke rol zullen spelen bij het realiseren van het park.

b. Het tegengaan van industrialisatie in dit gebied, omdat deze niet te verenigen is met de bestemming als parkgebied.

c. Beperking van de verontreiniging van bodem, lucht en vooral van water door aanleg van rioleeringen, waterzuiveringsinstallaties en centrale vuilverwerking. Dit zijn gemeentelijke en provinciale taken.

d. Bescherming en restauratie van de aanwezige cultuurmonumenten in het parkgebied. Hiervoor zal, gezien het grote aantal objecten, op rond een half miljoen gulden per jaar gerekend moeten worden. Deze kosten zouden op fifty-fifty-basis gezamenlijk door provincie en rijk gedragen moeten worden.

e. Bescherming van de landschappelijk en recreatief meest belangrijke hoogstamboomgaarden. Van de 2600 ha hoogstamboomgaarden, die in 1968 in Mergelland voorkwamen waren er begin 1971 nog rond 1400 ha over. Dit betekent dat in

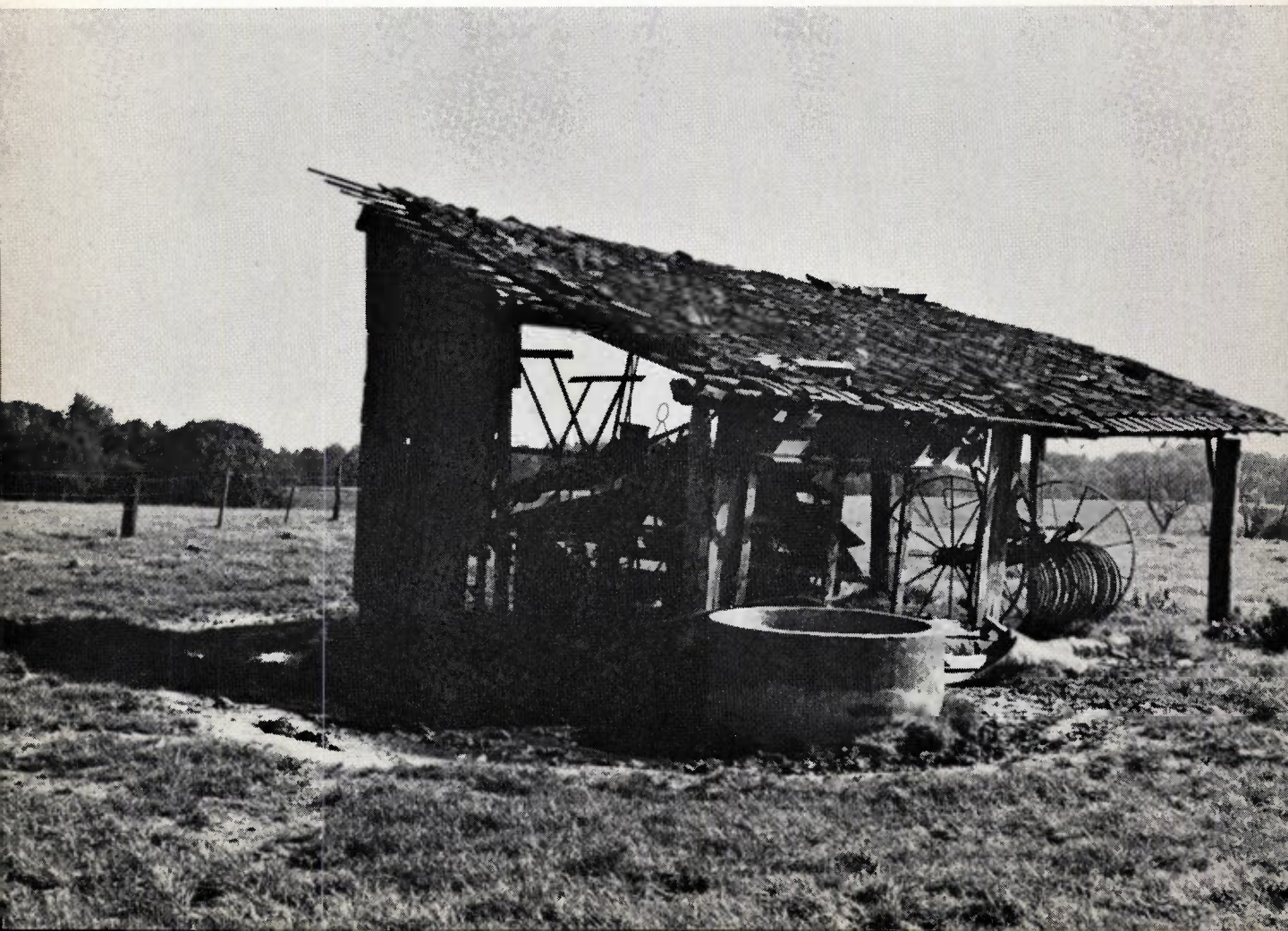
nog geen twee jaar 46% van deze boomgaarden werd gerooid. Van het restant zouden tenminste 450 ha via beheersovereenkomsten of anderszins moeten worden beschermd vanwege hun afscherpende, esthetische, cultuurhistorische of toeristische betekenis.

f. Verwerving van bestaande natuurgebieden: in de ruilverkaveling zouden daartoe nog rond 450 ha aangekocht moeten worden.

g. Aankoop van slechtere of sterk hellende landbouwgronden ter afronding van bestaande natuurgebieden. Deze gronden omvatten merendeels de

Verouderde techniek die de wens tot agrarische verbeteringen ook landschappelijk onderstreept. Gerendal 1970.

foto: L. C. M. Hermens

randzones rond de natuurgebieden en bezitten vaak een belangrijke potentiële natuurwetenschappelijke waarde. Het gaat hier om een uitbreiding van de natuurgebieden met rond 850 ha in het Mergelland.

h. Bescherming van agrarische gronden als zodanig in verband met hun ligging ten opzichte van belangrijke natuurgebieden. De instandhouding van deze randzones met beperkende bepalingen voor het gebruik kan zowel door aankoop, als door huur of via een beheersovereenkomst worden be-

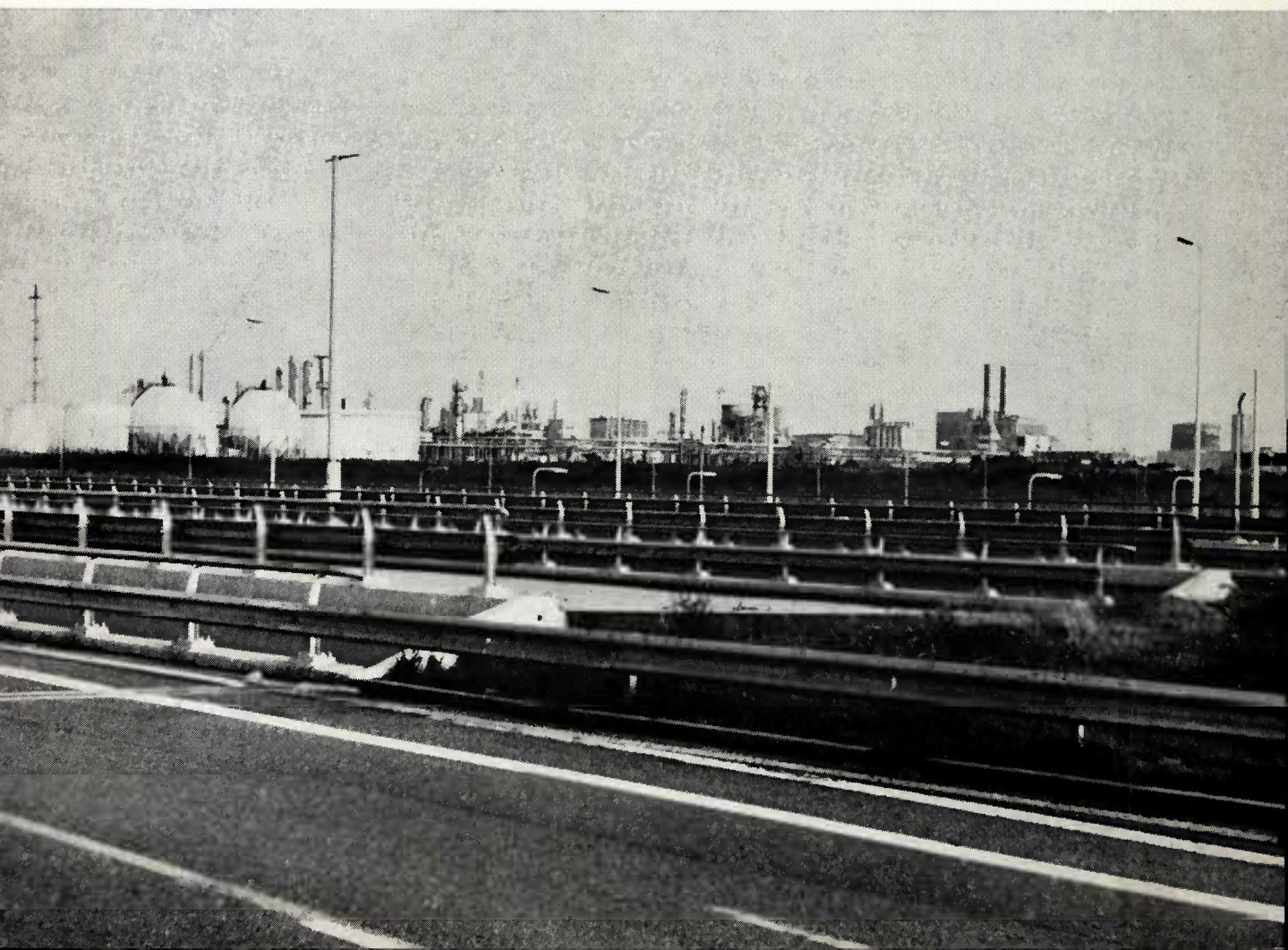
reikt. Hiervoor zouden in Mergelland rond 900 ha bestemd moeten worden.

i. Landschappelijke verzorging van kleine woonkernen, verspreide bebouwing, wegen, wegkruisen, kapelletjes, puthuisjes, en restauratie van bestaande groenvoorzieningen e.d. in het kader van het landschapsplan, waarvoor naar schatting 200 ha nodig zijn. Deze zouden grotendeels aan openbare instellingen voornamelijk aan gemeenten moeten worden toebedeeld.

Indien de gemeenten en de provincie bereid zou-

Moderne techniek die wel de werkgelegenheid maar niet het leefklimaat bevordert. Past niet in natuurpark. Geleen 1970.

foto: L. C. M. Hermens

den zijn om voor de maatregelen c.q. voorzieningen te zorgen, genoemd onder de punten a t/m d en verder het beheer over te nemen van de kleinere groenvoorzieningen die onder i zijn aangegeven, dan zou de Rijksoverheid de overige voorzieningen voor haar rekening moeten nemen. Wij denken hier zowel aan de Ministeries van Landbouw als van C.R.M. en Economische Zaken.

Kostenraming

Het hieronder gebruikte cijfermateriaal moet als een globale benadering worden beschouwd.

A. Voor de realisering van de hierbij aangegeven voorzieningen zijn nodig:

Aankopen

450 ha bestaand bos en natuurgebied	
à f 8000 p. ha	f 3 600 000
850 ha agrarisch gebied	
à f 11 500 per ha	f 9 775 000
100 ha inzake landschapsplan	
à f 12 500 p. ha	f 1 250 000
1400 ha totaal te verwerven	f 14 625 000

B. Planning en inrichtingskosten

Deze betreffen de kosten voor de hierboven genoemde 850 ha agrarisch gebied en de 100 ha uit het landschapsplan.

Wij nemen aan dat van de 850 ha ongeveer 700 ha bebost zullen worden en 150 ha als wilde graslanden zullen worden beheerd. De kosten bedragen dan:

700 ha bebossen à f 6000 p. ha	f 4 200 000
150 ha inzaaien à f 1000 p. ha	f 150 000
100 ha landschapsplan	
à f 15 000 per ha	f 1 500 000
Totale inrichtingskosten inclusief inboeten en onderhoud gedurende twee jaar	f 5 850 000

C. Beheersovereenkomsten

Wij nemen aan dat voor de te beschermen boomgaarden en randzones in agrarisch gebruik beheersovereenkomsten kunnen worden gesloten, hetgeen wel een gunstig uitgangspunt is. Naar globale raming zullen hiervoor de kosten dan bedragen:

900 ha randzones à f 150 per ha	
per jaar	f 135 000
450 ha boomgaarden à f 200 per ha	
per jaar, waarvoor het grasproductieverlies wordt gecompenseerd	f 90 000
Totale jaarlijkse kosten beheersovereenkomsten	f 225 000

Voor deze boomgaarden zal daarenboven t.z.t. ook de rooipremie ter beschikking moeten worden gesteld. Verder zouden zij op basis van de meest elementaire uitrusting op sanitair gebied desgewenst vergunning moeten krijgen voor het verstrekken van beperkte kampeergelegenheid ($\pm$ 10 à 12 tenten).

D. Beheerskosten voor de aangeworven bezittingen. Het betreft hier de kosten voor beheer, bewaking en onderhoud. In Zuid-Limburg bedragen deze momenteel rond f 200 p. ha p. jaar. (6)

Beheerskosten voor 1400 ha (zie A)

à f 200 p. ha p. jaar f 280 000

Totaal zullen dus voor verwerving en inrichting (A en B) rond 20,5 miljoen gulden nodig zijn. Bij een realisatietermijn van tien jaar betekent dit dat per jaar twee miljoen gulden ter beschikking zou moeten worden gesteld.

Overigens bedragen de kosten (C en D) voor beheer e.d. ongeveer een half miljoen gulden per jaar.

Nabeschoowing

Indien de hierboven becijferde lasten door de rijksoverheid gedragen kunnen worden, zou een belangrijk gedeelte van het natuurpark Zuid-Limburg (3000 ha) gerealiseerd kunnen worden. De gemeenten Wittem en Vaals zijn hier nog niet bij betrokken.

Dit natuurpark zou duidelijk moeten aansluiten op de Eifel en Ardennen rond het drielandenpunt en zo daarmee een internationaal park van europees formaat kunnen vormen.

Van belang is ook dat met dit park de wetenschap, in het bijzonder de natuurwetenschappen, en de landschapsbescherming in hoge mate zou worden gediend. Duidelijk is het verder dat het natuur-

park de recreatie en het toerisme sterk kunnen stimuleren.

Het belangrijkste is tenslotte dat door dit natuurpark het leefmilieu voor komende generaties in dit gebied veilig zal worden gesteld.

Het zou onbegrijpelijk zijn een gebied met een dergelijke rijkdom aan natuurlijke en cultuurhistorische waarden langer de status van natuurpark te ontzeggen, indien de financiële lasten kunnen worden opgebracht. Als wij ons enigszins verantwoordelijk weten voor het welzijn van toekomstige generaties zullen wij wegen moeten zoeken om deze plannen te verwezenlijken. En als het kan, spoedig!

Literatuur:

1. Landschap en ruimtelijke ordening in zuidelijk Zuid-Limburg. L. C. M. Hermens, De Natuurgids, Jaarg. 9, no. 5, 1971.
2. De Luister van het Mergelland. Natuurh. Maandblad, Jaarg. 57, no. 7/8/9, 1968.
3. Een Nationaal Park in Zuid-Limburg. L. C. M. Hermens. Stedebouw en Volkshuisvesting 7-8, 1969.
4. Nationale parken en Landschapsparken. Ir. W. G. van der Kloet, Verkeerstechniek 1970, no. 4.
5. Preadvies Ruilverkaveling Mergelland. Staatsbosbeheer Maastricht, nov. 1969.
6. Jaarverslag Natuurbehoud Limburg 1970. Staatsbosbeheer Maastricht.

NATUUR- EN LANDSCHAPS- BESCHERMING IN ZUID-LIMBURG — NU EN IN DE TOEKOMST

door S. ALGRA (stafmedewerker regionale contacten bij de Contactcommissie voor Natuur- en Landschapsbescherming)

Samenvatting van de op 21 juni 1971 te Maastricht gehouden inleiding naar aanleiding van de problemen rond de Mergellandroute.

Naast spectaculaire aanslagen, zoals het vergraven van de Sint Pietersberg en het rooien van honderden hectaren hoogstamboomgaarden, zijn het vooral incidentele aantastingen in de vorm van clandestiene vuilstortplaatsen, wilde verblijfsrecreatie e.d. die niet alleen bij de fervente natuurbeschermers het ergste doen vrezen omtrent het voortbestaan van de natuurgebieden van Zuid-Limburg, maar die ook in brede kring verontrusting hebben veroorzaakt. De storm van protesten die dit voorjaar losbarstte naar aanleiding van de reconstructie van de Mergellandroute zijn m.i. dan ook niet los te zien van dit groeiende onbehagen. In het in 1968 aan de toekomst van Mergelland gewijde nummer van dit tijdschrift (1) is reeds door verschillende auteurs op de problematiek rond het behoud van het landschap van Zuid-Limburg ingegaan. In dit artikel zal daarom uitsluitend worden gesproken over gegevens en inzichten die nadien bekend zijn geworden.

De Tweede Nota over de Ruimtelijke Ordening in Nederland (2), die als uitgangspunt dient voor het landelijke beleid ten aanzien van de ruimtelijke ontwikkeling in ons land, geeft naast de sterk verstedelijkte gebieden in het noordoosten (Heerlen/Kerkrade) en het westen (Beek/Maastricht) voor het midden en zuidelijk deel de bestemming als Parkgebied van nationale betekenis aan.

In het in 1967 gepubliceerde ontwerp-streekplan Maas en Mergelland (3) wordt deze grondgedachte verder uitgewerkt. Door de veranderende inzichten in de opzet van streekplannen is men inmiddels begonnen met de voorbereiding van een geheel nieuw streekplan voor geheel Zuid-Limburg.